

ГІСТОРЫЯ

БЕРАСЦЕЙСКАЯ ДРУКАРНЯ – ДА ВYZНАЧЭННЯ МЕСЦА ЛАКАЛІЗАЦЫІ

У год, калі «БИБЛІЯ РУСКА» выложена докторомъ Францискомъ Скориною из славнаго града Полоцька» адзначае 500-гадовы юбілей, справядліва будзе ўспомніць яшчэ аб адной бібліі, Бібліі Радзівілаўскай альбо Берасцейскай (Брэсцкай), якая з’явілася на свет у старажытным «рускім» горадзе Берасці ў 1563 годзе.

Вядома, што друкарня ў Берасці была заснавана канцлерам ВКЛ і берасцейскім старастай Мікалаем Радзівілам Чорным (мал.1) у 1552 годзе, як аб гэтым паведамляе Мікола Нікалаеў [1], з мэтай распаўсюджання ў ВКЛ ідэй Рэфармацыі. Таксама вядома, што берасцейскімі друкарамі ў розны час былі Бярнард Вявудка, Станіслаў Мурмеліус і Цыпрыян Базылік [2], але менавіта на перыяд

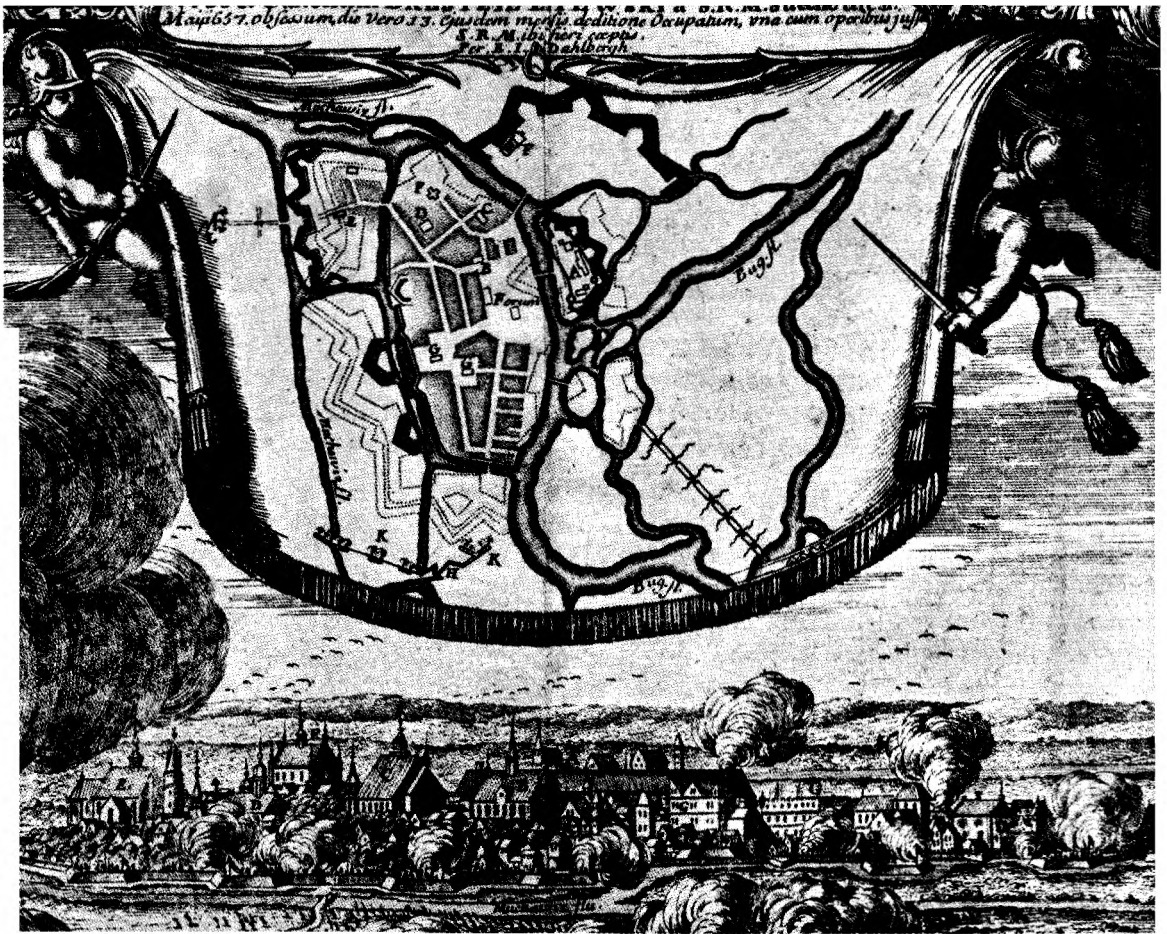
працы «невядомага друкара», на што звяртае ўвагу Мікола Нікалаеў [3], прыходзіцца выданне шэдэўра берасцейскай друкарні Берасцейскай (Брэсцкай), альбо Радзівілаўскай Бібліі, якая мае наступнае поўнае названне: «*Biblia swięta, to jest księgi Starego i Nowego zakonu własnie z żydowskiego, greckiego i łacinskiego nowo na polski język z pilnością i wiernie wyłożone*». Гэта было самае вялікае па аб’ёму друкаванае выданне ў ВКЛ на той час, якое «не тое што насіць – вазіць цяжкавата», – з’едліва сказаў пра гэты фаліант арыянцін Сымон Будны». Выданне Радзівілаўскай Бібліі было незвы-

Тытульная старонка Берасцейскай Бібліі

Мікалай Радзівіл Чорны – заснавальнік берасцейскай друкарні, гравюра з 1758 г.

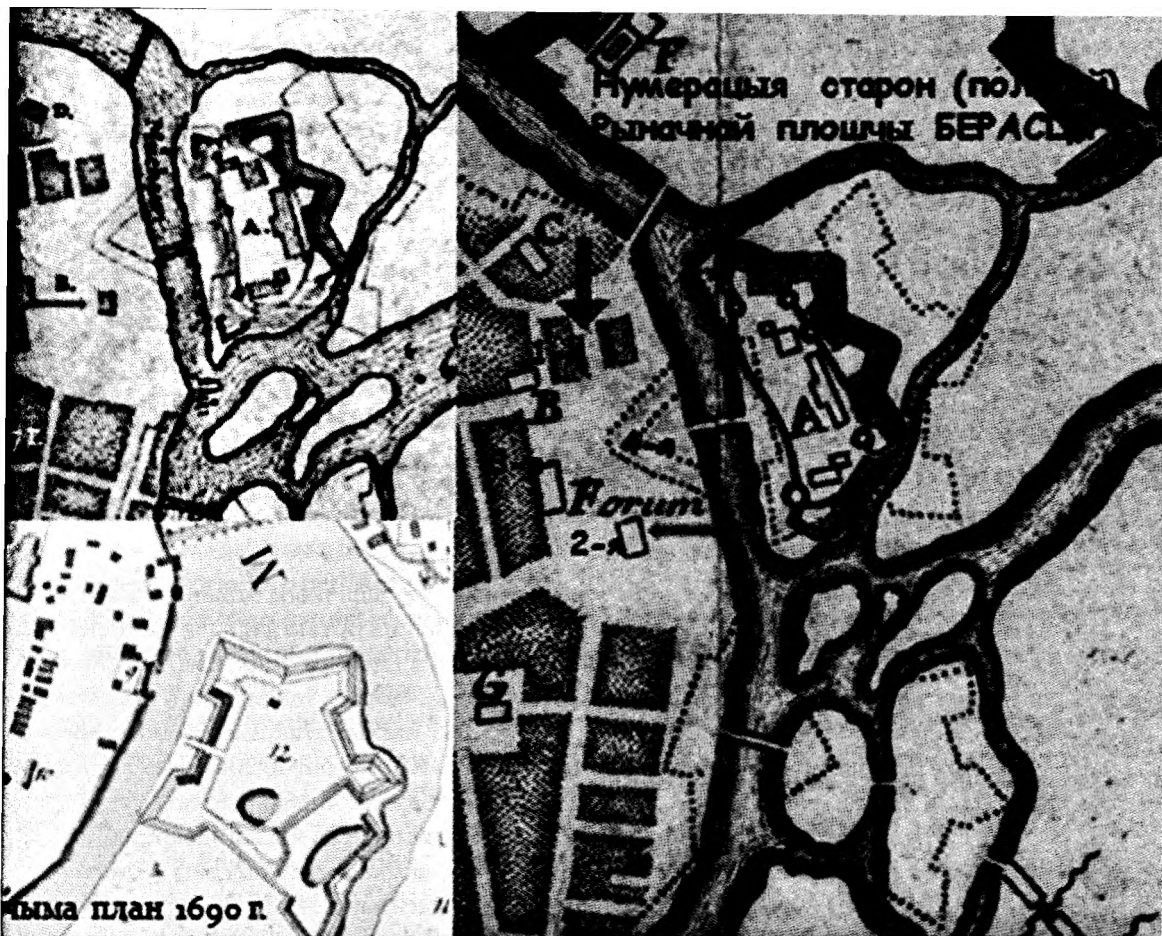
2. План старажытнага Берасця. Эрык Дальберг, 1657 г.

чайна ўпрыгожана высока мастацкімі гравюрамі – ілюстрацыямі, выкананымі невядомым майстрам, як мяркуе М. Нікалаеў, якога спецыяльна запрасілі для гэтай працы, таму што больш у кніжнай прадукцыі ВКЛ яго гравюры не сустракаюцца. Але ў артыкуле гаворка пойдзе аб іншым: «У якім месцы магла знаходзіцца Берасцейская друкарня, і як гэтае месца можна лакалізаваць сёння?»

Апісанне Берасцейскага стараства, як вядома, з’явілася ў 1566 годзе [4]. Яго выканалі каралеўскія рэвізоры Іван і Дзмітрый Сапегі. Менавіта ў гэтай крыніцы, якую ў першыню надрукаваў ў 1897 годзе беларус Мітрафан Доўнар-Запольскі, чытаем: «Место в паркане. Рынок. Первая полать ринку. Садибы, пруты. Станислав Пекарский – $2^{2/3}$; Яско Олфирович, где Миколай зять жи-

вет – $2^{2/3}$; Друкарня – $2^{2/3}$ волных; Серафен Новоселский – $2^{3/4}$; Андрей золотарь – $2^{1/3}$...». Зразумела, што гэты запіс дае прамы напрамак пошукаў. Вызначыць месца Рыначнай плошчы ў старажытным Берасці не з’яўлялася праблемай, таму што яно добра вядома па старажытным мапам (мал.2), а вось тэрмін «полать» патрабаваў нейкіх намаганняў у яго тлумачэнні. Слоўнікі дапамаглі выказаць меркаванне [5], што слова «полать», можна разумець як бок альбо старана вуліцы, альбо ў нашым кантэксце – як стораны Рыначнай плошчы.

Рыначная плошча Берасця адна са старэйшых плошчаў 1000 – гадовага горада, якая згодна старажытным планам уяўляла сабой няправільны чатырохкутнік, які быў арыентаваны сваёй доўгай стараною ўздоўж Мухаўца, пры

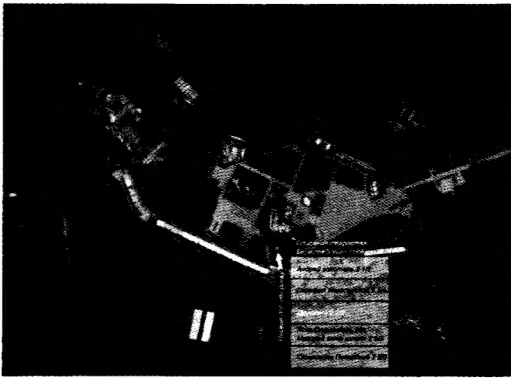

3. Нумерацыя старон (полатей) Рыначнай плошчы Берасця

яго зліцці з Бугам. Калі цяпер спыніцца прыкладна ў цэнтры былой Рыначнай плошчы тварам да сённяшняй Свята-Мікалаеўскай царквы, а плячымаадпаведна да кругавой казармы крэпасці, то «первая полать ринку» павінна быць па правую руку ў бок Холмскай брамы крэпасці, а «другая полать ринку» – па левую руку ў бок Тэрэспальскай брамы (мал. 3). Гэтыя ўдакладненні вынікаюць з «Описания староства Берестейского»: «Улица Ковалская гостинцем Виленскимъ. Первая полать з ринку поправе», альбо: «Другая полат зь ринку полтве». Такая арыентацыя старон вуліц прынята ва ўсім апісанні. Тады «третья полать ринку» выявіцца адразу перед вашым тварам, а за плячыма, там, дзе знаходзіцца казарма, будзе адпаведна «четвертая полать ринку». Такое раз-

мяшчэнне «полатей»-старон Рыночнай плошчы падтрымлівае знаходжанне рагушы на старых планах Берасця, якая, згодна апісанню, была на «другой полати ринку»; таксама не пярэчыць гэтаму і «шпихлир солный» – склад солі, адзіны аб'ект на той час, які быў пабудаваны на берэзе Мухавца на «четвертой полати ринку», што пры любой супярэчнасці пераблытаць месцамі ніяк нельга. Не супярэчыць гэтаму і тое, што згодна апісанню даўжыня першай «полати»-стараны рынка самая короткая з чатырох старон Рыночнай плошчы, магчыма з-за таго, што ў гэтым месцы плошча змыкалася з Луцкім гасцінцам.

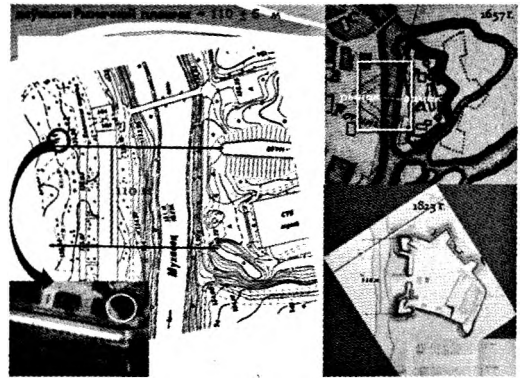
Калі ўсе вышэй прыведзеныя меркаванні звесці да аднаго назоўніка і сумясціць маштабы планаў старажытнага Берасця са здымкам Google, то атрыма-

4. Магчымае месца знаходжання друкарні на тэрыторыі крэпасці на здымку Google.

ем папярэдні вынік: першая «*полать*» старажытнага рынкі магла знаходзіцца ў месцы, на якім сёння расце купка высажаных ялінак (мал. 4). Гэтае папярэдняе меркаванне патрабуе ўдакладнення.

Як паказваюць старажытныя планы Берасця паўночная сцяна Берасцейскага замка, якая ад горада, і чацвёртая «*полать*» рынкі знаходзіліся ў калініярнай прасторы, што вызначае напрамак геаметрычных пошукаў. Нескладаныя разлікі паказваюць, што суадносіны ў маштабным вымярэнні адлегласці паміж дамінантамі Берасцейскага замка – вежай «яко Каменецкай» і «Зекгаравай вежай» – знаходзяцца ў добрай згодзе з даўжынёю паўночнага боку замка (на супраць Рыначнай плошчы) на ўсіх пазнейшых планах Берасця. Гэта дае нечаканы вынік: даўжыня самага доўгага боку Рыначнай плошчы ад замка магла складаць прыкладна 110 метраў (рыс.5). Калі заўважыць, што плошча чацвёртай замкавай «*полати*» рынкі складала 100 прутаў \times 23,72 м² = 2372 м² альбо прыкладна 0,24 га, то адсюль можна прыкінуць памеры шырыні чацвёртай замкавай «*полати*» рынкі, якая прымыкала да першай «*полати*» рынкі, дзе знаходзілася друкарня: 2372 м² : 110 м = 21,6 м. Калі прыняць за ўвагу плошчу першай «*полати*» рынкі з друкарняй пасярэдзіне 308,5 м², то

5. Магчымае месца лакалізацыі Берасцейскай друкарні на тапаграфічным плане.

на тапаграфічным плане сённяшняй крэпасці на ортаганальнай лініі, праведзенай ад цэнтра старажытнага замкавага вала, можна ўдакладніць прыкладнае месца магчымага знаходжання Берасцейскай друкарні абазначанай ў апісанні 1566 года, якое выпадае пад тую самую купку ялінак, аб якіх згадвалі раней.

Безумоўна, канчатковы адказ на пастаўленае пытанне ў артыкулы могуць даць толькі археалагічныя пошукі.

Анатоль Гладышчук
(г. Берасце)

1. Нікалаеў М.В. Шэдэўр Брэсцкай друкарні // Помнікі мастацкай культуры Беларусі: новыя даследаванні. Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Мінск, 1989. С. 144-149.
2. Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII w., z.5: Wielkie Księstwo Litewskie. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, W. Korotaj. Wrocław, 1959.
3. Нікалаеў М.В. Гісторыя беларускай кнігі. Том 1. Мінск, 2009. 423 с.
4. Описание староства Берестейского 1566 года // Из кн.: Документы Московского архива Министерства юстиции. Т. 1, М., 1897, с. 205-448. Под ред. М. Довнара-Запольского.
5. Гладышчук А.А. Да вызначэння магчымага месца знаходжання першай беларускай друкарні на тэрыторыі сучаснага мемарыяльнага комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой // Берасцейскія кнігазборы. Матэрыялы міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі. Брэст, 2010. С. 254 – 259.